

Leszek Olejnik
Uniwersytet Łódzki

Z dziejów Polskiego Stronnictwa Ludowego w powiecie sieradzkim (1945–1947)

1. Uwagi wstępne

O dziejach niezależnego ruchu ludowego po II wojnie światowej – przede wszystkim Polskiego Stronnictwa Ludowego – ukazało się już kilka wartościowych prac¹. Odmienne sytuacja wygląda w przypadku badań PSL w regionie łódzkim, które nie są zaawansowane. Właściwie należałoby powiedzieć, że takich badań brak. Barię w podejmowaniu tej problematyki jest niewystarczający stan zachowania archiwaliów, ich rozproszenie, luki w materiale źródłowym. Z czasów PRL mamy nieliczne publikacje, w których znajdujemy wzmianki o PSL². Zresztą są pełne niedopowiedzeń (co można w części tłumaczyć istnieniem cenzury). Przykładem tego typu publikacji są materiały z sesji popularno-naukowej, odbytej w Łodzi w dniach 14–15 października 1965 r., pt. *Ruch ludowy w województwie łódzkim*, pod redakcją Eugenii Podgórskiej. Znajdujemy tam niezwykle „cenne” ustalenie – w wypowiedzi Jana Dąba-Kocioła – jakoby na terenie województwa łódzkiego „nie było ani jednego zarządu powiatowego PSL. To jedyne województwo, gdzie organizacji oficjalnej na szczeblu powiatowym PSL nie miało”³. Te opinie były łódzki wojewoda, a następnie przez szereg lat minister powtórzył w wydanych w 1967 r. wspomnieniach⁴. Tu także dowodził, że: „W województwie łódzkim nie udało się Mikołajczykowi stworzyć ani jednej organizacji na szczeblu powiatowym. Powiedziałem otwarcie i stanowczo, że nie pozwolę na rozbijacką robotę na terenie naszego województwa; chcecie zakładać sobie swoje koła PSL, ale tam, gdzie nie ma naszych kół! Nie przypuszczam, żeby te zastrzeżenia wzięły sobie do serca działacze PSL, ale faktem

¹ Por. np.: R. Buczek, Na przełomie dziejów. Polskie Stronnictwo Ludowe w latach 1945–1947, Toronto 1984; A. Paczkowski, Stanisław Mikołajczyk czyli kłęska realisty (zarys biografii politycznej), Warszawa 1991; R. Turkowski, Polskie Stronnictwo Ludowe w obronie demokracji 1945–1949, Warszawa 1992; P.E. Wardecki, Historia PSL 1945–1949, Warszawa 1985.

² A. Dąbrowski, Ruch ludowy w województwie łódzkim w latach 1945–1949, [w:] Ruch ludowy w województwie łódzkim. Sesja popularno-naukowa Łódź 14–15 X 1965, pod red. E. Podgórskiej, Łódź 1968.

³ J. Dąb-Kocioł, Uwagi do dziejów ruchu ludowego w województwie łódzkim, [w:] Ruch ludowy..., s. 306.

⁴ Tenże, *Moje życie, praca, myśli*, Warszawa 1967.

jest, że niewiele działali. Województwo łódzkie (a zapisuję to po równi na konto moich współpracowników) było się zdaje się jedynym województwem w Polsce, gdzie mikołajczykowcy musieli się zadowolić głównie organizacyjną wrzawą zamiast konkretnej roboty i nie udało się im zorganizować ani jednej organizacji powiatowej PSL...

Nie wyglądało to jednak tak różowo, jak się pisze. Miałem ja z PSL kłopotu po uszy...[...].⁵

Cóż powiedzieć – kłamstwo miesza się z elementami prawdy. Kłamstwem są oceny dotyczące funkcjonowania PSL w pierwszych latach powojennych, elementy prawdy dostrzec można w kategoriycznych stwierdzeniach, że zwierzchnik wojewódzkiej administracji w Łódzkiem, zarazem lider łódzkiej organizacji prokomunistycznego SL, nie mógł pogodzić się z masowym rozwojem wpływów PSL. Jana Dąb-Kociola uznać można za jednego z głównych – obok struktur UBP – sprawców zagłady PSL w regionie łódzkim.

Poniższy artykuł jest próbą wypełnienia luki w badaniach dziejów ruchu ludowego w regionie łódzkim. Nie wyczerpuje niewątpliwie problemu. Może być jednak przyczynkiem do poznania skomplikowanej historii ludowców, ich walki o realizację ideałów chłopskich. Przybliży mechanizmy, jakie władze komunistyczne zastosowały do zniszczenia PSL. Autor te problemy przedstawia przede wszystkim przez pryzmat sytuacji w trzech ówczesnych gminach powiatu sieradzkiego: Krokocice, Wierzchy i Zadzim. Warto nadmienić, iż po utworzeniu w 1956 r. powiatu poddębickiego większość tych terenów znalazła się na jego obszarze. Zainteresowania autora tym obszarem wiążą się przede wszystkim z faktem, iż pochodzi on z pogranicza Ziemi Sieradzkiej i Łęczyckiej, jak też w związku z prowadzeniem badań z zakresu historii regionalnej, których efektem była praca czterech autorów z łódzkiego środowiska historycznego pt. „*Gmina Zadzim 1919–2009*”⁶.

2. Sytuacja w ruchu ludowym w regionie łódzkim w 1945 r.

Po wyzwoleniu Ziemi Łódzkiej spod okupacji hitlerowskiej w styczniu 1945 r. odradzały się struktury terenowe ruchu ludowego. Chłopi skupiali się ponownie w szeregach Stronnictwa Ludowego (SL), choć w tym przypadku chodzi o tzw. „lubelski” SL, powołany jesienią 1944 r. na bazie powstałego na początku tegoż roku prokomunistycznego SL „Wola Ludu”. Wielu jednak działaczy chłopskich nie miało pełniejszej orientacji o genezie stronnictwa. Grupowali się pod sztandarem znanej partii, współtworzyli ją. W działalność SL zaangażowało się w regionie łódzkim wielu działaczy ludowych, aktywnych podczas

⁵ Tamże, s. 214.

⁶ A. Głowacki, K. Lesiakowski, M. Nartonowicz-Kot, L. Olejnik, *Gmina Zadzim 1919–2009*, Łódź 2010.

okupacji w strukturach SL „Roch” i w Batalionach Chłopskich. Znaleźli się oni także w strukturach władz lokalnych, szczególnie na szczeblu gmin. Dla rozwoju powojennego SL w województwie łódzkim istotny wpływ miały dwie okoliczności. Pierwsza z nich to obecność we władzach „lubelskiego” SL działaczy ludowych znanych w regionie. Szczególnie chodzi tu o Stanisława Bańczyka, wówczas prezesa NKW SL. Także znani i aktywni tu byli m.in. Bronisław Drzewiecki, Edward Bertold i Michał Rękas. Spod Brzezin pochodził jeden z liderów ZMW RP „Wici” (związanego wtedy z SL) Bolesław Ścibiorek. To uwiarygodniało nowe stronnictwo. Drugim ważnym czynnikiem rzutującym na rozwój SL w regionie łódzkim było to, że na czele administracji lokalnej stał Jan Dąb-Kocioł, od czasów schyłku okupacji kierujący prokomunistycznym SL „Wola Ludu” w Łódzkiem, od czerwca 1944 r. przewodniczący konspiracyjnej łódzkiej Wojewódzkiej Rady Narodowej, podległej Krajowej Radzie Narodowej (KRN). Od lutego 1945 r. pełnił funkcję wojewody. Był zwolennikiem ścisłej współpracy z PPR. Jako wojewoda sprzyjał on rozwojowi struktur SL, wykorzystując do tego podległych sobie urzędników w powiatach i gminach województwa.

Już niedługo po wyzwoleniu – w dniach 4 i 5 marca 1945 r. – odbył się w Łodzi pierwszy wojewódzki zjazd działaczy SL i ZMW RP „Wici” z udziałem – jak podkreślano w relacji prasowej – ponad 500 delegatów ze wszystkich powiatów. Obradom przewodniczył S. Bańczyk. Obok niego za stołem przydialnym zasiadli: tymczasowy jeszcze wtedy wojewoda J. Dąb-Kocioł, B. Drzewiecki, M. Rękas i Antoni Mitura. Obecni byli przedstawiciele partii robotniczych oraz komendant wojenny Armii Czerwonej gen. Porfirij Furt⁷. W następnym miesiącu – 17 kwietnia – odbył się zjazd prezesów i sekretarzy zarządów powiatowych SL. W świetle ówczesnych ocen, w 14 powiatach województwa istniały „biura SL”, 235 zarządów gminnych, 1329 zarządów kół. Łącznie wojewódzka organizacja SL miała skupiać – co wydaje się wielce wątpliwe – aż 62 313 członków⁸. W dniu następnym ukonstytuował się ZW SL w Łodzi. Na jego czele stanął J. Dąb-Kocioł, a wiceprezesami zostali Piotr Szymanek i B. Ścibiorek.

Część działaczy ludowych w Łódzkiem pozostała jednak poza strukturami legalnego SL. W wypowiedzi przedwojennego prezesa ZW SL w Łodzi J. Balcerzaka na I Wojewódzkim Zejeździe PSL w Łodzi w grudniu 1945 r. znajdujemy na ten temat następujące uwagi:

[...]„Wielu działaczy stoi na uboczu, wyczekując, wielu wybitnych nie było, czy zginęli, czy nie powrócili. Zarząd Wojewódzki Łódzki przechodzi różne przeobrażenia. W dalszym ciągu jest i z początkiem maja, w końcu kwietnia również przechodzi pewne zmiany, mianowicie wchodzi część ludzi, którzy byli poza gra-

---

⁷ Zjazd działaczy ludowych województwa łódzkiego, „Zielony Sztandar”, nr 8, 11 III 1945, s. 4.

⁸ Wycinek z życia organizacyjnego SL, tamże, nr 14, 29 IV 1945, s. 4.

*nicami województwa łódzkiego i przybywali na ten teren, wprawdzie żadnej konspiracyjnej pracy nie prowadzili, jednak nie uznają istniejącego SL za stronnictwo ludowe faktyczne, przedwojenne, natomiast uznają to stronnictwo, które jest nieujawnione. Konspiracyjnej roboty nie prowadzi, jednak prowadzi porozumiewawczą robotę i informacyjną. Informuje o wszystkich wypadkach i o stanowisku władz naczelnych SL. Jednocześnie komunikuje się z działaczami SL przedwojennego, którzy stali na uboczu a jednocześnie i utrzymuje kontakt z tymi członkami SL, którzy weszli w szeregi SL utworzonego w Lublinie. Daje się zauważyć wśród nich pewne zaniepokojenie, że to jest coś nie naszego. Prości chłopci, którzy nie znają się na jakiejś dyplomacji, nie mają zgłębianych zagadnień politycznych czy innych, zaczęli się zwracać do członków Zarządu Wojewódzkiego: słuchajcie, co to jest, ja stary ludowiec wprawdzie nie mieszam się do wyższej polityki, ale z tego co się orientuję, to mi się zdaje, że to nie jest nasze SL”[...]*⁹.

Dla rozwoju sytuacji w ruchu ludowym przełomowym wydarzeniem był powrót do kraju w końcu czerwca 1945 r. – po rozmowach moskiewskich, których rezultatem było powołanie Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej – byłego premiera rządu RP na uchodźstwie i zarazem przedwojennego i podczas II wojny światowej na emigracji prezesa SL Stanisława Mikołajczyka¹⁰. Wobec podeszłego wieku i choroby Wincentego Witosa właśnie Mikołajczyk stał się liderem niezależnego ruchu ludowego. Wobec jego powrotu ujawniło się wielu działaczy okupacyjnego SL „Roch”. Uaktywnili się inni działacze chłopscy, niezaangażowani w działalność konspiracyjną w czasie okupacji, a związani z ruchem ludowym od lat. Latem 1945 r. istniały więc dwie partie używające nazwy SL, przy czym oczywiście tylko stronnictwo kierowane przez S. Mikołajczyka było pełnym sukcesorem tradycji ruchu ludowego. W obu partiach silne były tendencje zjednoczeniowe, choć oczywiście istniały zasadnicze rozbieżności co do zasad, wedle których zrealizowana miałyby być jedność organizacyjna ruchu ludowego. Wkrótce po podjęciu rozmów na temat zjednoczenia, w „lubelskim” SL ujawniła się polaryzacja stanowisk. Grupa działaczy skupionych wokół prezesa Bańczyka optowała za porozumieniem (choć wysuwała też własne postulaty i warunki). Była ona ponadto traktowana przez stronnictwo Mikołajczyka za reprezentację autentycznego ruchu ludowego. Na czele drugiej orientacji – przeciwników jedności – stał Władysław Kowalski (ich Mikołajczyk i jego współpracownicy określali jednoznacznie jako „PPR-owców”)¹¹.

22 sierpnia NKW SL, kierowany przez Mikołajczyka podjął decyzję o zmianie nazwy na Polskie Stronnictwo Ludowe. Rozpoczął się intensywny

⁹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Łodzi (dalej: AIPN Łd), sygn. pf 10/692, t. I, brak tytułu dokumentu [Zapis przebiegu obrad I Wojewódzkiego Zjazdu PSL w Łodzi], k. 143.

¹⁰ Por. szerzej: R. Turkowski, dz. cyt., s. 26 i nast.

¹¹ R. Turkowski, s. 32.

rozwój struktur stronnictwa¹². Miało to wpływ na pogłębienie podziałów w SL. Do kontrakcji przystąpili – sięgając do sprzecznych ze statutem metod – propeperowscy działacze tej partii, którzy na posiedzeniu Rady Naczelnej 23 września usunęli prezesa NKW S. Bańczyka i grono jego zwolenników. Na czele nowego NKW stanął Wincenty Baranowski. W dwa dni później – 25 września – nowy NKW zawiesił w prawach członkowskich Bańczyka i jego stronników. Powstała więc de facto trzecia partia chłopska określana jako SL-„grupa Bańczyka”¹³. Podjęła ona próby zalegalizowania się. Bezskutecznie jednak zabiegano o to w Centralnej Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Demokratycznych oraz w Prezydium KRN. W dniu pogrzebu Wincentego Witosy (zmarł 31 października 1945 r.) – 6 listopada – grupa Bańczyka dołączyła do PSL. Jej lider objął funkcję wiceprezesa NKW PSL.

W regionie łódzkim z uwagą obserwowano spory „na górze” między kierownictwami SL i PSL. Szczególnie zwracano uwagę na poczynania S. Bańczyka, cieszącego się tu dużą popularnością. Odbywały się rozmowy między działaczami obu partii, także między działaczami SL a tymi, którzy pozostawali dotąd na uboczu. Prawdopodobnie uzgodniono zjednoczenie obu środowisk w regionie łódzkim. Wskazuje na to wypowiedź Józefa Balcerzaka na I Wojewódzkim Zjeździe PSL: [...] *„Już był taki moment, żeśmy uzgodnili to połączenie bez względu na to, czy centrale się połączą. Jeżeli w centrali dojdą do porozumienia, to będziemy mieli jedność w woj. łódzkim”*. Jak dodał Balcerzak, tej formule zjednoczenia przeciwstawili się dwaj członkowie Zarządu Wojewódzkiego¹⁴. Chodzi niewątpliwie o J. Dąb-Kocioła i P. Szymanka, którzy optowali za ścisłą współpracą z komunistami.

Prawdopodobnie już we wrześniu 1945 r. w Łódzkiem podjęte zostały próby stworzenia struktury wojewódzkiej PSL. Z tych prób wyłonił się w następnym miesiącu Tymczasowy Zarząd Wojewódzki na czele z przedwojennym prezesem J. Balcerzakiem, który wiosną powrócił w rodzinne strony z wojennej tułaczki na kresach wschodnich.¹⁵

---

¹² Tamże, s. 33–35.

¹³ Por. szerzej: tamże, s. 39–40.

¹⁴ AIPN Łd, pf 10/692, t. I, brak tytułu dokumentu [Zapis przebiegu obrad I Wojewódzkiego Zjazdu PSL w Łodzi], k. 144.

¹⁵ Józef Balcerzak (ur.1909) – absolwent Państwowej Wyższej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego w Cieszynie. Od lat 20. aktywny działacz ZMW w Rydzynach pow. łaski, w latach 1932–1937 prezes ZW ZMW RP w Łodzi, współorganizator i redaktor „Chłopskiego Życia Gospodarczego”, 1934–1939 członek ZG ZMW RP. Od 1928 w PSL „Wyzwolenie”, od 1931 w SL, w 1932 prezes ZP SL w Łasku, 1933–1936 sekretarz i 1936–1939 prezes ZW SL, członek RN i NKW SL. Za działalność polityczną represjonowany przez władze sanacyjne. W czasie okupacji początkowo przebywał w Grodnie, po 1941 przeniósł się do Warszawy. W IV 1942 mianowany zastępcą komendanta głównego BCH (funkcji tej nie objął). W następnych latach organizował BCH na Grodzieńszczyźnie. W IV 1945 przybył z kresów wschodnich w rodzinne strony. W latach 1945–1947 był prezesem ZW PSL, członkiem RN i NKW PSL,

Władze administracyjne i kierownictwo PPR z uwagą i z narastającym niepokojem obserwowały sytuację w strukturach lokalnych SL, gdzie silnie akcentowano w dyskusjach przywiązanie do tradycji partii, deklarowano jedność, ale coraz wyraźniej pod przywództwem znanych, przedwojennych przywódców – przede wszystkim Wincentego Witosa i Stanisława Mikołajczyka.

Na posiedzeniu egzekutywy KW PPR w Łodzi w dniu 22 października 1945 r. I sekretarz komitetu Ignacy Loga-Sowiński tak charakteryzował sytuację w ruchu ludowym w województwie: „[...] po rozbiciu SL na dwie grupy, sytuacja komplikuje się tym bardziej, że Bańczyk i Balcerzak stoją daleko od nas. Z nami pozostali Szymanek i Dąb-Kociół. Kołacz przeszedł do PSL wraz z zarządem łódzkiego powiatu. Istnieje niebezpieczeństwo, że grupa Dąba i Szymanka zostanie osamotniona i może się zdarzyć, że całe zarządy powiatowe mogą przejść do PSL. Drzewiecki i Bańczyk ciągną ku prowadzeniu rozmów z nami. Zarządy powiatowe: Piotrkowski, Łaski, Wieluński, Radomski [winno być: Radomszczański – przyp. L.O.], Konecki i Łowicz przeszły do PSL. Większość przeszła. Trzeba mocno zastanowić się nad sytuacją”¹⁶. Lider wojewódzkiej instancji PPR dokonał trafnej analizy sytuacji. Powyższe posiedzenie Egzekutywy KW odbyło się w dzień po zjeździe ludowców powiatu łódzkiego, gdzie podjęto uchwałę o przekształceniu struktur SL w PSL. Był to dopiero początek procesu zmian w ruchu ludowym województwa łódzkiego. W poszczególnych powiatach odbywały się zjazdy SL, na których podejmowano – przeważnie jednomyślnie – uchwały o przechodzeniu do PSL: 25 października 1945 r. tak zadecydowali ludowcy w Skierniewicach, 28 października 1945 r. w Brzezinach, Kutnie i Łasku, 4 listopada w Łowiczu i Radomsku, 9 listopada w Końskich¹⁷. W opisywanym dalej powiecie sieradzkim taki zjazd powiatowy odbył się 17 listopada. Istotne znaczenie miała też decyzja liczącego wówczas kilkuset członków Koła Grodzkiego SL w Łodzi, które jednomyślnie podjęło 9 listopada 1945 r. uchwałę o przejściu do PSL. Niewątpliwie na tę decyzję wpływ miała komentowana na spotkaniu informacja o połączeniu się z PSL grupy S. Bańczyka¹⁸.

Oczywiście podany wyżej zestaw faktów związanych z przechodzeniem struktur SL do PSL w województwie łódzkim nie oddaje dramaturgii tych wydarzeń. Władze administracyjne i UBP starały się przynajmniej utrudniać zjazdy (konferencje), na których zasadnie spodziewano się jednoznacznych deklaracji

---

działal też w ZMW RP „Wici. W latach 1947–1949 wiceprezes WZ tzw. „odrodzonego” PSL Poseł do KRN (1945–1946). W latach 50. pracował we własnym gospodarstwie. Po 1956 wznowił aktywną działalność społeczno-polityczną w ZSL, był m.in. wiceprezesem ZW ZSL i członkiem NKW ZSL (1956–1959); poseł na sejm PRL II kadencji (1957–1961). Por. szerzej: Słownik biograficzny działaczy ruchu ludowego. Makietta, Warszawa 1989, s. 26–27.

¹⁶ APL, KW PPR, sygn. 4, Protokół z posiedzenia Egzekutywy KW PPR w łodzi, odbytego 22 X 1945 r., k. 48.

¹⁷ Województwo łódzkie – w szeregach PSL, „Gazeta Ludowa”, nr 14, 17 XI 1945, s. 3.

¹⁸ Por. Koło Grodzkie SL przechodzi do PSL, „Chłopski Sztandar”, nr 7, 25 XI 1945, s. 8; Województwo łódzkie – w szeregach PSL, „Gazeta Ludowa”, nr 14, 17 XI 1945, s. 3.

na rzecz PSL. Na zjeździe wojewódzkim w grudniu 1945 r. w referacie J. Balcerzaka znajdujemy odniesienia do tych działań, mających na celu powstrzymanie rozwoju PSL w województwie. Lider łódzkiego PSL wspominał w swym referacie:

„[...]Były momenty nieraz ciężkie, a nieraz i przykre. Przykre, kiedy się słuchało przedstawicieli, a zresztą co tu owijać w bawełnę, gdy się słyszało od ob. Wojewody, że zwolenników PSL będzie się zamykać, że będzie się arestować, gdy nawet taki przypadek miał miejsce, że na jednym ze Zjazdów, gdzie otrzymałem oficjalne zaproszenie od zarządu SL, pojechałem tam na zaproszenie, jako gość na Zjazd, a żeby przedstawić i zreferować stanowisko PSL, a z drugiej strony był ob. Wojewoda, który również miał możliwość referowania i żeby się ludowcy tego powiatu wypowiedzieli, to najlepszym argumentem przekonywującym i demokratycznym był argument, że przez policję wyprowadzono mnie z gmachu, poza teren miasta Łęczycy, żebym się nie mógł skontaktować”¹⁹.

W innym powiecie województwa – koneckim – wicestarosta nadzorujący zjazd SL, w chwilę po podjęciu przez uczestników decyzji o przejściu do PSL, zakazał dalszych obrad, bowiem – jak dowodził – była wydana zgoda na zjazd SL a nie PSL²⁰.

Zwieńczeniem tego etapu przemian w ruchu ludowym w regionie łódzkim był wzmiankowany, odbyty 8 grudnia 1945 r. w Sali Teatru Powszechnego zjazd wojewódzki PSL. Był on wielką manifestacją siły ruchu ludowego pod sztandarami PSL. Wedle relacji prasowych zebrało się ponad 2 tysiące osób, których sala teatralna nie mogła pomieścić, więc niektórzy zajęli miejsca w hallu, a nawet przed wejściem²¹. Zjazd odbywał się w szczególnych okolicznościach, w kilka dni po niewyjaśnionej tragicznej śmierci posła do KRN, sekretarza NK PSL i sekretarza ZG ZMW RP „Wici”, popularnego w regionie łódzkim Bolesława Ścibiorka, zamordowanego w swym mieszkaniu w Łodzi przy ul. Przejazd 30. Wydarzenie to powszechnie traktowano jako mord polityczny, zainspirowany przez władze komunistyczne. Zebrani uczcili minutą ciszy pamięć B. Ścibiorka. Oczywiście uczestnicy zjazdu uczcili także uroczyście zmarłego w końcu października 1945 r. przywódcę ruchu ludowego – W. Witosa.

Do prezydium opisywanego zjazdu wojewódzkiego PSL zaproszono wiceprezesa NKW PSL S. Bańczyka, członka NKW Edwarda Bertolda, komendanta głównego BCh z czasów okupacji płk Franciszka Kamińskiego i M. Rękasa. Zjazd otworzył i prowadził prezes Tymczasowego Zarządu Wojewódzkiego J. Balcerzak. On też wygłosił sprawozdanie z działalności od 1938 r., czyli od ostatniego zjazdu wojewódzkiego SL. Po nim wystąpił Józef Krzemiński, ostatni

¹⁹ AIPN Łd, pf 10/692, t. I, brak tytułu dokumentu [Zapis przebiegu obrad I Wojewódzkiego Zjazdu PSL w Łodzi], k. 146.

²⁰ Tamże.

²¹ (L.P.), Pod sztandarami zbratania chłopów i robotników. Wojewódzki zjazd PSL w Łodzi, „Gazeta Ludowa”, nr 37, 20 XII 1945, s. 1..

dowódca BCh w województwie łódzkim, który zdał sprawozdanie z działalności tej formacji w okresie okupacji hitlerowskiej. To wystąpienie przerwane zostało w związku z przybyciem na obrady gościa honorowego – prezesa NKW PSL i zarazem wicepremiera TRJN Stanisława Mikołajczyka. Witano go entuzjastycznie.

Na opisywanym zjeździe wybrano władze wojewódzkie PSL w Łodzi. W skład ZW weszli: J. Balcerzak (prezes ZW), S. Bańczyk, J. Krzemiński, Stanisław Araszkiwicz, Piotr Chwaliński, Jan Boniecki, Władysław Głobiński, Jan Król i Jakub Baran²².

Do połowy roku 1946 niezależny ruch ludowy w Łódzkiem rozwijał się niezwykle dynamicznie, mimo różnych utrudnień ze strony władz administracyjnych i bezpieczeństwa. PSL –owcy obejmowali funkcje wójtów w gminach, byli widoczni w terenowych radach narodowych. Oczywiście udział przedstawicieli PSL w strukturach władzy terenowej nie odpowiadał zakresowi wpływów tej partii. Tym niemniej wówczas PSL-owcy byli widoczni na terenie województwa łódzkiego. Przed referendum ludowym (w czerwcu 1946 r.) członkowie PSL pełnili nawet – ale tylko w dwóch przypadkach (na 14 powiatów) – funkcje przewodniczących Powiatowej Rady Narodowej: Józef Janiacyk (Łask) i Kazimierz Wyszomirski (Łowicz)²³.

3. PSL w powiecie sieradzkim

Po wyzwoleniu omawiane tereny tradycyjnie były pod wpływami politycznymi ruchu ludowego. Na obecnym etapie badań trudno precyzyjnie odtworzyć proces tworzenia struktur władz lokalnych w powiecie sieradzkim. Niewątpliwie w procesy te zaangażowane były osoby aktywne w konspiracji antyhitlerowskiej. W pierwszym rzędzie byli to właśnie ludowcy i osoby związane ze strukturami ZWZ-AK. Tak było m.in. we wspomnianych wcześniej trzech gminach powiatu: Krokocice, Wierzchy i Zadzim²⁴. Przykładowo w gminie Krokocice w strukturach podziemia podporządkowanego rządowi polskiemu na uchodźstwie działali pierwsi wójtowie gminy: Józef Biernat i Antoni Staszczyk (komendant Rejonu BCh) oraz m.in. Tadeusz Kłos. Podobnie było w sąsiedniej gminie Wierzchy.

---

²² Tamże.

²³ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), KC PPR, sygn. 295/XIV-17, Wykaz przewodniczących powiatowych i miejskich rad narodowych woj. łódzkiego (18 VI 1946), k. 70.

²⁴ Por. Archiwum Państwowe w Łodzi Oddział w Sieradzu (APŁ OS), ZWZ-AK Obwód Sieradz, sygn. 5, Relacja Stanisława Brzozowskiego z 5 VIII 1974 r.; tamże, sygn. 8, Relacja Jana Budy z Ralewic z 4 VII 1982 r.; tamże, Relacja Jana Ciołkowskiego, ps. „Krysią” z IV 1969 r.; AIPN Łd, sygn. pf 10/698, Analiza aktualnej sytuacji politycznej i operacyjnej po zagadnieniu prawicy w ruchu ludowym na terenie powiatu poddębickiego (19 V 1958 r.), k. 95–98.

Działaczami konspiracyjnymi ruchu ludowego byli także pierwsi wójtowie: Florian Kornacki i Jan Zborowski oraz pierwszy przewodniczący Gminnej Rady Narodowej (GRN) Stanisław Kubiak (w czasie okupacji komendant Rejonu Wierzchy BCh)²⁵. W gminie Zadzim z konspiracyjnym ruchem ludowym związani byli m.in.: Józef Błaszczyk, Antoni Cyrański (komendant Rejonu Zadzim BCh) i pierwszy wójt po wojnie Stanisław Kwiatosiński. Także kolejny wójt Bolesław Bratek był ludowcem. Można przypuszczać, że w wielu gminach powiatu sieradzkiego sytuacja była podobna i właśnie ludowcy budowali zręby struktur władz lokalnych. Oni organizowali życie gospodarcze w pierwszych tygodniach po wyzwoleniu, zabezpieczali porządek publiczny. Na tych terenach nie było podczas wojny komórek PPR, komuniści nie byli więc tu widoczni na początku 1945 r.

Już w pierwszych miesiącach 1945 r. powstawały w Sieradzkim koła SL. Jednym z pierwszych było koło w Zadzimiu, o którym brak jednak bliższych informacji. Koła SL powołane zostały również w gminie Krokocice, m.in. w Bogucicach (prezes A. Staszczuk), Dzierżaniu (Władysław Wawrzyniak), Rudzie (Piotr Filiński) i Zygrach (Stanisław Łukasiewicz)²⁶. Na omawianych terenach przedstawiciele SL zdominowali gminne rady narodowe. Przykładowo w końcu maja 1945 r. wszyscy (24 osoby) członkowie GRN w Wierzchach reprezentowali SL, w GRN Krokocice było 16 przedstawicieli SL i 3 bezpartyjnych, a w radzie gminnej w Zadzimiu – 15 członków SL, 7 PPR i 2 bezpartyjnych²⁷.

Sieradzkie to teren wiejski, władze więc były zainteresowane pozyskiwaniem tu wpływów. Udawało im się również już wtedy – w pierwszych miesiącach po wyzwoleniu – dość skutecznie sterować masowymi imprezami z udziałem ludowców. Przykładem jest zorganizowany 15 marca 1945 r. – z wielkim rozmachem – zjazd powiatowy SL i ZMW RP „Wici”. Wzięło w nim udział – jeśli wierzyć relacji dziennikarskiej – ponad 2500 osób. Miało to dowodzić prężności ruchu ludowego w powiecie sieradzkim²⁸. Jeszcze większą frekwencję odnotowano na obchodach Święta Ludowego w Sieradzu w dniu 20 maja 1945 r. W największym w całym województwie zgromadzeniu z tej okazji miało uczestniczyć ok. 20 tys. chłopów. W relacji prasowej odnotowano okrzyki, przede wszystkim na cześć Rządu Tymczasowego i Armii Czerwonej²⁹.

---

²⁵ Komendant Rejonu Wierzchy-Zadzim ZWZ-AK Jan Ciołkowski od pierwszych dni po wyzwoleniu do czerwca 1945 r. pełnił funkcję sekretarza Zarządu Gminy Wierzchy.

²⁶ APL OS, Akta Gminy Krokocice, sygn. 1753, Wykaz stowarzyszeń istniejących na terenie gminy Krokocice (5 V 1945 r.).

²⁷ APL, KP PPR w Sieradzu, sygn. 7, Sprawozdanie PK PPR w Sieradzu z 28 V 1945 r., k. 14–15; A. Głowacki, K. Lesiakowski, M. Nartonowicz-Kot, L. Olejnik, dz. cyt., s. 161.

²⁸ Zjazd powiatowy Stronnictwa Ludowego i młodzieży wiciowej w Sieradzu, „Zielony Sztandar”, nr 9, 25 III 1945, s. 4.

²⁹ Przebieg Święta Ludowego w całym, kraju, tamże, nr 19, 3 VI 1945, s. 4.

Już na przełomie lata i jesieni 1945 r. rozpoczął się proces rozkładu propeperowskiego SL. Na interesującym nas obszarze powiatu sieradzkiego poszczególne koła gromadzkie i zarządy gminne SL podejmowały uchwały o przekształceniu w odpowiednie struktury PSL. Tak było np. w gminie Krokocice, skąd w sprawozdaniu GRN za listopad 1945 r. relacjonowano, że: „*Istniejące Zarządy Kół Stronnictwa Ludowego na terenie gminy przeszły do Polskiego Stronnictwa Ludowego*”³⁰. PSL działało w tej gminie bardzo aktywnie. Na czele organizacji gminnej stał wójt A. Staszczuk – jak już wspomniano w czasie okupacji działacz ruchu ludowego, komendant Rejonu Krokocice BCh (w stopniu kapitana)³¹. Jedną z kluczowych postaci PSL w tej gminie był też Tadeusz Kłós, w maju 1946 r. wybrany do składu ZP PSL w Sieradzu.

Na czele gminnej organizacji PSL w Wierzchach stał – jako jej prezes – Franciszek Miłosz (z miejscowości Pałki). Najliczniejszą i najbardziej dynamiczną strukturą PSL w tej gminie było koło w Pudłowie. Aktywne było też koło w Pietrachach, kierowane przez ówczesnego przewodniczącego GRN w Wierzchach, Stanisława Kubiaka, członka władz powiatowych PSL.

Również jesienią 1945 r. koło gminne SL w Zadziemiu przekształciło się w koło PSL. Być może, na jego czele stanął początkowo wspomniany B. Bratek, działacz ruchu ludowego, członek ZP Związku Inteligencji Ludowej „Orka”, w czasie okupacji związany ze strukturami rządu polskiego na emigracji³². Po nim funkcję tę sprawował A. Cyrański z Marcinowa, znany już przed wojną na tym terenie działacz SL i ZMW „Wici”, w czasie okupacji komendant Rejonu Zadzim BCh w stopniu porucznika (ps. „Kartofel”)³³. Koło gminne PSL w Zadziemiu miało własny sztandar. Ten sam, którego ufundowanie zainicjowano jeszcze w 1945 r., gdy działało tu koło SL.³⁴ W gminie Zadzim koła PSL działa-

---

³⁰ Tamże, Starostwo Powiatowe Sieradzkie, sygn. 12, Sprawozdanie z działalności GRN w Krokocicach za listopad 1945 r., k. 115.

³¹ Wg innego, niestety nie datowanego dokumentu, w skład ZG PSL w Krokocicach wchodził: Stanisław Łopatecki, wiceprezes W. Solarek, sekretarz M. Rogalski, skarbnik Józef Majchrzycki, członkowie zarządu: J. Woźniak, J. Wawrzyniak i Tadeusz Lemira. Prawdopodobnie w tym składzie ZG funkcjonował już po objęciu stanowiska wójta gminy Krokocice przez dotychczasowego prezesa ZG PSL A. Staszczuka. Por. tamże, Notatka dot. składów ZP i ZG PSL w pow. sieradzkim (b,d), k. 3.

³² AIPN Łd, sygn. pf 12/2514, Protokół przesłuchania podejrzanego Jana Błaszczyka z 4 V 1947 r., k. 2.

³³ Antoni Cyrański (1909–1969) – służył w 38 pp w Przemyślu, przed II wojną światową działacz SL i ZMW. W okresie okupacji w BCh – komendant Rejonu w stopniu porucznika, pseudonim „Kartofel”. Po 1945 r. wpierr w SL, następnie w PSL – prezes ZG; podwójci gminy Zadzim, członek Powiatowej RN. Aktywny także w ZMW RP „Wici”. Por. tamże, Protokół przesłuchania Antoniego Cyrańskiego z 28 XII 1946, k. 4–5; tamże, Protokół przesłuchania A. Cyrańskiego z 20 VIII 1947 r., k. 8.

³⁴ W 1947 r. sztandar ten został ukryty przez działaczy PSL A. Cyrańskiego i J. Błaszczyka w miejscowym kościele. Jesienią 1949 r. gminne koło SL w Zadziemiu zabiegało o odzy-

ły bardzo prężnie. Działał tu, wspominany wcześniej, weteran ruchu ludowego w powiecie sieradzkim Józef Błaszczyk. Na I zjeździe wojewódzkim PSL w Sieradzu 12 maja 1946 r. nadano mu godność Honorowego Prezesa Zarządu Powiatowego³⁵. Prezesem ZG był – jak już wspomniano – A. Cyrański. W składzie ZG byli ponadto: były wójt S. Kwiatosiński (wiceprezes ZG i prezes Koła w Adamce, od 12 maja 1946 r. zastępca członka ZP PSL w Sieradzu), sekretarz T. Tokarek, skarbnik W. Sołtysiak, członkowie zarządu: Józef Błaszczyk, Stanisław Strzelczyk i J. Kowalczyk³⁶. Znanym w tej gminie działaczem PSL był też Stefan Szuszweżyk z Ralewic, który w czasie okupacji działał w strukturach ZWZ-AK..

Podobnie sytuacja kształtowała się w innych częściach powiatu sieradzkiego. Lokalne struktury SL przekształcały się w PSL. Niezależny ruch ludowy rozwijał się bardzo dynamicznie. Zwieńczeniem tego procesu był zjazd powiatowy w Sieradzu, który odbył się 17 listopada 1945 r. Wzięło w nim udział 276 delegatów. Uchwalono na nim, iż wszystkie istniejące dotychczas w powiecie koła SL wstępują niezwłocznie do PSL wraz z całym majątkiem ruchomym i nieruchomym. W przyjętej rezolucji zebrani oświadczyli, że „za właściwy Ruch Ludowy, w którym pracowali a wielu nawet cierpiało i ginęło za sprawę chłopską, sprawę demokracji i Polski uważają Polskie Stronnictwo Ludowe”³⁷. Zjazd wezwał chłopów z Sieradzkiego i „wszystkie czynniki społeczne” do udzielenia pomocy powracającym z obozów koncentracyjnych bądź z robót przymusowych mieszkańcom regionu. Prezesem Zarządu Powiatowego PSL w Sieradzu został Jan Plewiński, znany już przed II wojną światową działacz ludowy i zarazem ostatni prezes ZP SL³⁸.

Obrazy w Sieradzu odnotowano także w stenogramie z I wojewódzkiego zjazdu PSL w Łodzi, który odbył się 8 grudnia 1945 r. Znajdujemy tam następujący zapis: „Powiat sieradzki – odbyła się konferencja zarządu powiatowego i delegatów poszczególnych kół, tak że właściwie był to zjazd w liczbie 150 sa-

---

skanie tego sztandaru. Nie wiadomo jednak z jakim skutkiem. Por. tamże, Pismo GK SL w Zadziemu do PUBP w Sieradzu z 16 X 1949 r., k. 32.

³⁵ Tamże, sygn. pf 10/693, t. I, Protokół z walnego powiatowego zjazdu PSL pow. sieradzkiego w dniu 12 V 1946 r., k. 19.

³⁶ Tamże, Notatka dot. składów ZP i ZG PSL w pow. sieradzkim (b.d), k. 4.

³⁷ Z życia PSL. Sieradz, „Gazeta Ludowa”, nr 29, 3 XII 1945, s. 3.

³⁸ Jan Plewiński (1898–1970), urodził się w Strzałkach pow. Sieradz. Działalność społeczno-polityczną rozpoczął w 1919 r. w szeregach ZMW RP. Od 1923 r. członek PSL „Wyzwolenie”, następnie w latach 1931–1939 prezes Powiatowego Zarządu SL. Za działalność polityczną kilkakrotnie był aresztowany przez władze sanacyjne. Organizator komórek konspiracyjnych ruchu ludowego w Sieradzkim podczas okupacji hitlerowskiej. Po wyzwoleniu prezes ZP SL, pełnomocnik ds. reformy rolnej na powiat sieradzki, także członek Powiatowej RN w Sieradzu i WRN w Łodzi. Prezes ZP PSL (1945–1947). Po 1956 r. stanął na czele ZP ZSL. Por. Słownik biograficzny działaczy ruchu ludowego. Makieta, Warszawa 1989, s. 323.

*nych delegatów i jednogłośnie przystąpił do PSL. Później oczywiście miał być zjazd statutowy, na którym miano zorganizować władze, jakkolwiek cały zarząd przeszedł*³⁹.

Warto wspomnieć, iż na tych terenach prężnie działały koła ZMW RP „Wici”, przeważnie będące pod wpływami PSL. Wielu aktywistów stronnictwa działało zarazem w organizacji „wiciowej” (np. prezes ZG PSL w Zadzimiu A. Cyrański).

Na opisywanych terenach PSL miało silne wpływy. Nie dysponujemy statystykami liczebności organizacji gminnych. Musiały być one liczne skoro wg stanu z 1946 r. w powiecie sieradzkim PSL liczył ok. 3700 członków⁴⁰.

Stronnictwo to uzyskało bardzo silną pozycję w strukturach władzy w terenie. Przykładowo w 1946 r. niemal wszyscy wójtowie z powiatu sieradzkiego należeli do PSL. Prezes powiatowej organizacji PSL J. Plewiński uczestniczył w obradach I Zjazdu Wojewódzkiego PSL w Łodzi w grudniu 1945 r.. Został wtedy wybrany do Komisji Rewizyjnej. Na I Kongresie PSL w Warszawie w styczniu 1946 r. uczestniczyli z omawianego powiatu następujący działacze stronnictwa: prezes Plewiński, Szczepan Stępień, Józef Strumiński i Józef Krzywański⁴¹. Jesienią 1946 r. Plewiński wybrany został do ZW PSL w Łodzi⁴².

Najsilniejszą pozycję PSL osiągnęło wiosną 1946 r. W dniu 12 maja w Sali Teatru Miejskiego w Sieradzu odbył się pierwszy (zarazem jedyny) powojenny zjazd powiatowy PSL. Dysponujemy protokołem z tego zjazdu⁴³. Dokument ten zapewne został przejęty przez UBP w nieznanych okolicznościach, być może podczas aresztowania prezesa ZP PSL J. Plewińskiego jesienią 1946 r. W zjeździe powiatowym PSL uczestniczyło 257 delegatów z powiatu, liczna rzesza członków stronnictwa (wg cyt. dokumentu – 1700 osób) oraz zaproszeni goście. Wspomniany zjazd powiatowy otworzył dotychczasowy prezes Plewiński. Powitał zaproszonych gości, a wśród nich starostę powiatowego Bogusławskiego [imię nieustalone]. Honorowym gościem zjazdu był prezes Zarządu Wojewódzkiego PSL J. Balcerzak. Wygłosił on referat „polityczno-gospodarczy”, w któ-

---

³⁹ AIPN Łd, sygn. pf 10/692, t. 1, [Stenogram I zjazdu wojewódzkiego PSL w Łodzi, 8 XII 1945 r.], k. 89.

⁴⁰ Tamże, sygn. 091/152, Ryszard Walisiak, Geneza Polskiego Stronnictwa Ludowego oraz jego działalność regionalna na terenie województwa łódzkiego w latach 1945–1947, praca dyplomowa, Legionowo 1988.

⁴¹ AIPN Łd, sygn. pf 10/692/t. III, Wykaz delegatów z woj. łódzkiego na Kongres PSL, k. 53 i nast.

⁴² W skład ZW PSL w Łodzi wybranego 13 X 1946 r. weszli: prezes Józef Balcerzak, wiceprezes Józef Krzemiński, sekretarz Józef Kuydowicz, Stanisław Kołacz, członkowie Zarządu: Andrzej Witos, Władysław Głobiński, Jan Plewiński, Piotr Chwaliński, Józef Berenc, Jan Król i Florczak [imię nie ustalone]. Por. AIPN Łd, sygn. pf 10/692, t. I, Spis Wojewódzkiego Zarządu PSL (wybrany 13 X 1946 r.), k. 42.

⁴³ AIPN Łd, sygn. pf 10/693, t. 1, Protokół z walnego Powiatowego Zjazdu Polskiego Stronnictwa Ludowego pow. sieradzkiego, odbytego w dniu 12 V 1946 r., k. 18–20.

rzym scharakteryzował skrótowo burzliwe lata w działalności ruchu ludowego. Podkreślił m.in. duży udział chłopów w walce przeciw hitlerowcom. Jak zaznaczył, „*Bataliony Chłopskie są tego najlepszym dowodem, dowiodły one, że chłop ludowiec potrafi nie tylko żywić, ale i czynnie bronić i przelewać krew*”⁴⁴. Odrzucił stawiane PSL zarzuty o reprezentowanie „tendencji reakcyjnych”. Prezes wojewódzki PSL tak odniósł się do tych opinii, lansowanych przez propagandę PPR:

„[...] *PSL jest wyrazicielem uczuć najbardziej demokratycznych co niejednokrotnie stwierdzono przez oficjalne oświadczenia i pozytywne ustosunkowanie się do zagadnień państwowych bądź to w polityce zagranicznej i w polityce wewnętrznej. Stosunek PSL do ZSRR jest oparty na największym zrozumieniu wspólnych interesów i szczerzej przyjaźni. Jeżeli PSL podchodzi krytycznie do niektórych zagadnień naszych wewnętrznych stosunków, to robi to jedynie w dobrze pojętej odpowiedzialności za losy Państwa i w imię sprawiedliwości i równości społecznej. Z obranej drogi PSL nigdy nie zejdzie, bo wytknięty kierunek jest uczciwy i sprawiedliwy i zapewnia zwycięstwo Ruchu Ludowego, który jest fundamentem Ludowej Demokratycznej Polski*”.

Słowa te przyjęte zostały burzliwymi oklaskami. Nad głównymi tezami referatu wywiązała się burzliwa dyskusja. Można rzec, że sprowokował ją swoim wystąpieniem gość zjazdu, lokalny lider PPR Konstanty Rosiak, który sformułował tezę, że „góra PSL nie jest zgodna z dolami tej partii”. Wypowiedź ta wywołała żywiołowe protesty na sali. Ostro odpowiedział na nie jeden z delegatów, Franciszek Koziół. Stwierdził on („w mocnym swym przemówieniu”), że:

„[...] *wytrwałość chłopca polskiego [w] wytkniętym kierunku jest niezniszczalna. Nawet krematoria niemieckie nie potrafiły załamać chłopca ludowca, z tego wniosek, że wszelkie próby odosobnienia kierunku ludowego na wpływ życia państwowego spełzną na niczym. Krytycznie odniósł się do stosowanych przez niektóre organa państwowe represji na poszczególnych działaczy PSL*”.

W podobnym duchu wypowiedział się Stanisław Potyrała (z gminy Brzeźnio), który zarzucił czynnikiem rządowym faworyzowanie jednej partii. Potępił zarazem nagonkę na PSL prowadzoną przez PPR.

Z uwagą wysłuchano głosu Józefa Błaszczyka z gminy Zadzim, nestora ruchu ludowego w powiecie:

„*Obyw[ate]l Józef Błaszczyk z Zadzimia – najstarszy ludowiec w powiecie sieradzkim z bogatego swego doświadczenia oświadczył, że najwyższy czas skończyć z tymczasowością, a najlepszym rozwiązaniem tego zagadnienia będzie rozpisanie jak najrychlejszych wyborów wg konstytucji z 1921 r. Proponując wniosek swój jako jeden z punktów rezolucji uchwalonej przez Walny Zjazd. Walny Zjazd przemówienie Obyw[ate]la Błaszczyka przyjął z żywiołową manife-*

---

⁴⁴ Tamże, k. 18.

stacją, wyrażając zgodę na dołączenie wniosku w sprawie wyborów do rezolucji⁴⁵.

Delegat z Krokocic, Tadeusz Kłos natomiast podkreślił w swej wypowiedzi dojrzałość ruchu ludowego i gotowość do uczestnictwa w sprawach państwowych. W zakończeniu swego wystąpienia stwierdził, że „*ruch ludowy przeszedł już z polityki klasowej na politykę ogólnonarodową*”⁴⁶.

Tę część obrad podsumował prezes wojewódzki PSL J. Balcerzak, który podkreślił chęć uczestnictwa PSL w pracy państwowotwórczej „*z innymi partiami jak równy z równym*”. Odczytał też przygotowaną rezolucję zjazdu. Przyjęta ona została przez aklamację⁴⁷.

W kolejnej części obrad zebrani udzielili absolutorium ustępującemu zarządowi. Następnie przystąpiono do wyborów władz statutowych. Zostało to jednak poprzedzone rozpatrzeniem wniosku członków Komisji Matki o nadanie tytułu Prezesa Honorowego Powiatowego PSL Józefowi Błaszczykowi z gminy Zadzim, najstarszemu działaczowi ruchu ludowego w powiecie, od 50 lat działającemu na wsi. Stawiano go jako „*wzór wytrwałości i poświęcenia w sprawie ludowej*”. Wniosek o to honorowe wyróżnienie weterana sieradzkiego ruchu Ludowego zebrani oczywiście zaaprobowali. Na funkcję prezesa Zarządu Powiatowego zgłoszono dwie osoby: dotychczasowego prezesa J. Plewińskiego i Adama Kobielię. Ten pierwszy większością głosów został wybrany, natomiast jego konkurent Kobiela objął funkcję wiceprezesa. W skład Zarządu Powiatowego – zgodnie z propozycjami Komisji Matki – (przez aklamację) wybrano 9 osób. Byli to: Franciszek Koziół (gmina Szadek), Stanisław Golczyk (gm. Zduńska Wola), Tadeusz Kłos (gm. Krokocice), Józef Strumiński (miasto Sieradz), Józef Krzywański (również z Sieradza), Franciszek Olejniczak (gm. Charłupia Wielka), Adam Walaszczyk (gm. Bartochów), Waclaw Dobrzyński (gm. Barczew) i Jan Mysiorek (gm. Klonowa). Łącznie więc z prezesami ZP liczył 11 osób. Na zastępców członków tego gremium wybrani zostali: Stanisław Kubiak (gm. Wierzchy), Stanisław Kwiatosiński (gm. Zadzim), Władysław Widera (gm. Majaczewice) i Stanisław Guć (gm. Wojsławice). Natomiast Komisję Rewizyjną tworzyli: Stefan Pokraka (gm. Brzeźnio), Janusz Kaczmarkiewicz (gm. Rossoszyca), Józef Konieczny (gm. Brzeźnio) i Marcin Zabiegała (gm. Złoczew).

W toczącej się wówczas walce politycznej ważną rolę odgrywały kampanie polityczne referendum ludowego z 30 czerwca 1946 r. i wyborów do Sejmu

---

⁴⁵ Tamże, Protokół z Walnego Powiatowego Zjazdu PSL pow. sieradzkiego w dniu 12 V 1946 r., k. 18. Do przygotowanego już tekstu Rezolucji tego zjazdu dodano następujące zdanie, nawiązujące do wniosku J. Błaszczyka: „Zjazd Powiatowy PSL w Sieradzu domaga się od Rządu Jedności Narodowej przeprowadzenia w jak najkrótszym czasie swobodnych, opartych na ordynacji wyborczej i konstytucji z 1921 r. wyborów do parlamentu”. Por. tamże, Rezolucja [Zjazdu Powiatowego PSL w Sieradzu], k. 20.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Tekst rezolucji Zjazdu Powiatowego PSL w Sieradzu zamieszczony został w Aneksie.

Ustawodawczego z 19 stycznia 1947 r. Zarówno rezultaty referendum, jak i wyborów zostały – jak wiadomo – sfalszowane. Kampanie te zostały wykorzystane przez komunistów (PPR) i podległy im aparat bezpieczeństwa do rozbicia PSL m.in. w powiecie sieradzkim. Niestety brak źródeł pozwalających w sposób szczegółowy opisać zmiany w ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej na tych terenach.

W szerokim zakresie podjęte zostały działania polityczne i represyjne. Przed referendum ludowym podjęto w powiecie sieradzkim działania zmierzające do utworzenia kół PSL „Nowe Wyzwolenie”, dywersyjnej wobec S. Mikołajczyka, rozłamowej struktury w ruchu ludowym. Przykładowo działali w nim m.in. Bogumił Palczewski i Czesław Siekierski z gminy Zadzim Na opisywanym terenie pojawiły się też specjalne wojskowe ekipy propagandowe. Niewiele wiemy o nich. Jednak echa ich aktywności znajdujemy w źródłach. Taka ekipa pojawiła się np. w Zadzimiu⁴⁸.

Już bezpośrednio przed wspomnianym referendum próbowano zastraszyć działaczy PSL w gminie Zadzim. Do gminy skierowano ekipę funkcjonariuszy UBP, którzy w pierw chcieli zatrzymać prezesa ZG PSL A. Cyrańskiego (wówczas członka Wydziału Powiatowego i radnego Powiatowej RN w Sieradzu), mieszkańca Marcinowa. Wobec jego nieobecności w domu, skierowali się do wiceprezesa gminnego S. Kwiatosińskiego w Adamce. Jego również nie zastali w domu. Wówczas udali się do Zadzimia, gdzie aresztowali działacza PSL (najstarszego działacza ruchu ludowego w powiecie sieradzkim) Józefa Błaszczyka i jego syna Jana. Tego drugiego, gdy próbował uciec, „ubowcy” dotkliwie pobili kolbami karabinów⁴⁹. W dniu referendum – 30 czerwca – ekipa sieradzkiego PUBP ponownie próbowała zatrzymać A. Cyrańskiego, kolejny raz bezskutecznie. Cyrański w meldunku przesłanym do Sieradza zasadnie twierdził, iż powodem aresztowania Błaszczyków oraz próby aresztowania jego i Kwiatosińskiego była „nasza aktywność jako PSL-owców, a np. Józef Błaszczyk ostatnio występował z krytyką w czasie wieców propagandowych, urządzanych przez obóz stronnictw zablokowanych”⁵⁰. UBP wiedziała już też o wystąpieniu Błaszczyka na I zjeździe powiatowym PSL w Sieradzu 12 maja 1946 r.

Błaszczyków jakiś czas potem zwolniono – po protestach w powiecie sieradzkim (już po przeprowadzeniu referendum ludowego). Wcześniej – w końcu czerwca 1946 r. – na zjeździe sołtysów w Sieradzu (z udziałem wojewody łódzkiego J. Dąb-Kociola) w obronie aresztowanych wystąpił jeden z uczestników

---

⁴⁸ Fakt obecności krewnego prezesa gminnego PSL A. Cyrańskiego – Stefana, na podwodzie z żołnierzami WP w czerwcu 1946 r. jeszcze w kolejnym roku był przyczyną rodzinnych rozrachunków. Por. AIPN Łd, pf 12/2514, Meldunek Posterunku MO Zadzim do PUBP w Sieradzu z 17 VIII 1947, k. 37.

⁴⁹ AIPN Łd, sygn. pf 10/693, t. I, Meldunek A. Cyrańskiego dla ZW PSL z 1 VII 1946 r., k. 28.

⁵⁰ Tamże.

spotkania. Wojewoda miał wtedy odpowiedzieć, że „*Takich złodziei PSL-owców trzeba wszystkich zamknąć*”⁵¹. Taka bezzasadna i przesycona politycznymi emocjami ocena nie wystawia pozytywnego świadectwa pełniącemu najwyższy urząd w województwie łódzkim. Można ją jednak zrozumieć. J. Dąb-Kocioł był czołowym działaczem propeperowskiego SL, zaangażowanym czynnie w zwalczanie konkurencyjnego PSL. Musiały go bardzo „uwierać” wpływy PSL na podległym mu terenie.

Działania represyjne i propagandowe przed referendum nie wpłynęły znacząco na wynik referendum z 30 czerwca 1946 r. Oficjalne jego wyniki zostały sfalszowane. Ujawnione w latach 90. XX wieku przybliżone dane dotyczące rzeczywistych wyników głosowania wskazują na bardzo duży odsetek głosujących tu przeciw stanowisku władz. Tzw. Blok Demokratyczny – jak wiadomo – agitował za zgodnym głosowaniem „3 x tak”⁵². Opozycyjne PSL natomiast optowało za głosowaniem „nie” na pierwsze pytanie referendum i pozytywnie na dwa pozostałe. Niektóre środowiska konspiracji niepodległościowej natomiast propagowały „3 x nie”. Według danych podanych przez prof. Andrzeja Paczkowskiego, mieszkańcy Sieradzkiego zdecydowanie poparli stanowisko PSL. Na pierwsze pytanie referendum aż 85,9% uczestników głosowania udzieliło odpowiedzi „nie” (średnia dla województwa osiągnęła poziom 77,4%), na drugie – odsetek głosów „nie” wyniósł 76,5% i tylko na trzecie pytanie, głosy sprzeciwu nie przeważały – osiągając poziom 41,6%⁵³. Mniej korzystne dla siebie wyniki „władza ludowa” osiągnęła jedynie w powiatach: Rawa Mazowiecka, Wieluń i Łask.

Nacisk na PSL wzmógł się w toku kampanii przed wyborami do Sejmu Ustawodawczego. Na porządku dziennym były aresztowania i szykanowanie członków i działaczy PSL, m.in. w październiku 1946 r. został aresztowany prezes Zarządu Powiatowego PSL w Sieradzu Jan Plewiński⁵⁴. W końcu grudnia aresztowano prezesa ZG PSL w Zadzimiu A. Cyrańskiego. Śledczy UBP przypomnieli mu rzekome (a może nie rzekome) wypowiedzi sprzed roku, z przeglądu koni w Szadku. Można się domyślać, że długo oczekujący na spóźniającego się powiatowego lekarza weterynarii niektórzy mieszkańcy gminy Zadzim, próbowali „wzmocnić się” sięgając po alkohol. Wypowiedziane przez nich przy tej okazji opinie zostały odnotowane przez UBP. Wspomniany A. Cyrański zaprze-

⁵¹ Tamże, Meldunek A. Cyrańskiego..., k. 28.

⁵² Głosujący w referendum ludowym 30 czerwca 1946 r. mieli odpowiedzieć na trzy pytania: 1) Czy jesteś za zniesieniem Senatu?; 2) Czy chcesz utrwalenia w przyszłej konstytucji ustroju gospodarczego wprowadzonego przez reformę rolną i unarodowienie podstawowych gałęzi gospodarki narodowej z zachowaniem podstawowych uprawnień inicjatywy prywatnej?; 3) Czy chcesz utrwalenia zachodnich granic państwa polskiego na Bałtyku, Odrze i Nysie Łużyckiej?

⁵³ Referendum z 30 czerwca 1946 r. Przebieg i wyniki, oprac. A. Paczkowski, Warszawa 1993, s. 113.

⁵⁴ Tamże, Wykaz aresztowanych członków PSL w pow. sieradzkim (1946 r.), k. 69.

czył w śledztwie – co zrozumiałe – jakoby mówił, że „obecny ustrój p... i mam wszystkich w d....” (miał także przy tej okazji niezbyt pochlebnie wypowiedzieć się o milicji i funkcjonariuszach UB) ⁵⁵. Przypomnienie tych spraw sprzed roku przez sieradzki PUBP było bez wątpienia elementem nacisku na działaczy PSL.

Przed wyborami w teren ruszyły specjalne wojskowe ekipy propagandowo-polityczne, jedna z nich była w gminach Wierzchy i Krokocice. Środowisko PSL było coraz bardziej zastraszone. Na tym tle zapewne rozpatrywać należy symptomy całkowitego rozkładu tej partii w Sieradzkim od przełomu lat 1946/1947.

Bezpośrednio przed wspomnianymi sfałszowanymi wyborami – 5 stycznia 1947 r. – wójt gminy Wierzchy, J. Zborowski, na zwołanym zebraniu publicznym, zadeklarował wystąpienie z PSL i zaapelował o poparcie dla Bloku Demokratycznego ⁵⁶. Zapowiedział przystąpienie do SL. Podobnie uczynił wójt z Krokocic, A. Staszczuk (wszedł on w 1947 r. do Prezydium ZP SL w Sieradzu) ⁵⁷. W dniu następnym również w gminach Klonowa i Godynice odbyły się zebrania, na których złożono legitymacje PSL i rozwiązano miejscowe struktury stronnictwa ⁵⁸. Trudno rozstrzygnąć na ile wspomniane zmiany w postawach działaczy PSL, aktywnych w gminnych radach narodowych i urzędach gminnych, były skutkiem nacisków władz zwierzchnich i aparatu bezpieczeństwa, a na ile rezultatem koniunkturalnych kalkulacji tych osób. Być może były one przejawami „realizmu politycznego” i umiejętności przystosowywania się do zmieniającej się sytuacji politycznej. Skutkiem zachodzących przewartościowań ideowo-politycznych było jednak rozwiązanie PSL w powiecie sieradzkim już na początku 1947 r. Odnotujmy jeszcze szereg aresztowań działaczy PSL na kilka dni przed terminem wyborów. 12 stycznia aresztowano mieszkańca Leszkomina Adama Mochalskiego, uczestnika konferencji działaczy PSL w Izabelowie (gm. Wojsławice w sąsiednim powiecie łaskim). Trzy dni później funkcjonariusze UBP aresztowali Jana Mochalskiego (sekretarz gminny PSL w Krokocicach), Tomasza Mochalskiego oraz Stefana Nowaka (z Bogucic) ⁵⁹.

Krótko przed wyborami – wobec działań zastraszających, nękających, podejmowanych przez aparat bezpieczeństwa i aparat administracji państwowej – koła PSL w gminie zaniechały działalności. Część członków PSL: zdecydowała się przejść do prokomunistycznego SL, niektórzy zasilili PSL „Nowe Wyzwolenie”

⁵⁵ Tamże, sygn. pf. 12/2514, Protokół przesłuchania A. Cyrańskiego z 28 XII 1946 r., k. 4–5. Podobnie niepochlebne dla rządu opinie wyrażał brat Antoniego, Stanisław Cyrański. Odnotowano, że rzucił obelgi na rząd, milicję i władze bezpieczeństwa, że „ma je w d....”, oraz że „s... na obecny Rząd demokratyczny”. Por. tamże, Akt oskarżenia w sprawie przeciwko Stanisławowi Cyrańskiemu z 14 I 1946 r., k. 18.

⁵⁶ Blok Demokratyczny to w latach powojennych układ 4 partii: PPR, PPS, SL i SD. Kluczową rolę odgrywała tu PPR. W wyborach do Sejmu Ustawodawczego z 19 I 1947 r. Blok wystawił wspólną listę wyborczą.

⁵⁷ APL, KW PPR w Łodzi, sygn. 63, Meldunek do KW PPR, k. 3.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ AIPN Łd, sygn. pf 10/693, t. I, Notatka pt. Powiat Sieradz (b.d.), k. 25.

nie”. Jednak zdecydowana większość w tamtej sytuacji wybrała status „bezpartyjnego”. Inaczej to relacjonowali w 1949r. działacze SL: *„Z chwilą ujawnienia wrogiej i szkodliwej działalności dla Państwa Polskiego PSL-u, większość członków wystąpiła z PSL, będąc jakiś czas bezpartyjnymi, zaś w okresie przedwyborczym skupiła się w PSL „Nowe Wyzwolenie”, w roku zaś 1947 przeszła w szeregi Stronnictwa Ludowego”*⁶⁰.

Jak już wspomniano, wybory zostały sfalszowane. Mimo atmosfery zastraszania część wyborców m.in. w Zadzimiu głosowała jednak na listę PSL. Można o tym wnosić z treści donosu informatora PUBP w Sieradzu ps. „Sęk”, mającego – z racji pełnionego urzędu (wójt gminy) – więcej informacji z przebiegu wyborów na tym terenie. Jak donosił w 1952 r., charakteryzując działalność A. Cyrańskiego, prezesa ZG PSL: *„Owoc jego pracy uwidocznił się w kartkach do głosowania 2-ki, które na terenie gm. Zadzim reprezentowały stronnictwo Mikołajczyka”*⁶¹. Warto nadmienić, iż w wyborach z 19 stycznia 1947 r. utworzony został okręg wyborczy nr 9, obejmujący powiaty Łask, Sieradz i Wieluń. Na liście nr 2 (PSL) umieszczeni tu zostali znani działacze stronnictwa w regionie: Piotr Chwaliński, Józef Balcerzak i Jan Plewiński⁶². Tylko ten pierwszy – przywódca ludowców wieluńskich – uzyskał mandat posła do Sejmu Ustawodawczego⁶³.

Po porażce PSL w sfalszowanych wyborach o Sejm Ustawodawczego rosła siła wpływów SL w województwie, w tym i w powiecie sieradzkim. Niemało członków PSL przeszło do SL. Organizowane też były nowe struktury propeperowskiego SL. Przykładowo 31 stycznia 1947 r. powstało koło grodzkie SL w Sieradzu, do którego zapisało się 30 członków. 21 lutego odbyły się wybory władz tego koła⁶⁴.

Kluczowym wydarzeniem dla istnienia PSL w Sieradzkim była narada działaczy ludowych zorganizowana 9 marca 1947 r. Spotkało się kilkudziesięciosobowe grono aktywistów SL, PSL i PSL – „Nowe Wyzwolenie”. Jak relacjonowano w „Dzienniku Ludowym”:

„Oto w tym dniu istniejące w powiecie trzy polityczne organizacje chłopskie – SL, PSL i „Nowe Wyzwolenie” – połączyły się w jednej organizacji Stronnictwa Ludowego. Od tego dnia na terenie powiatu sieradzkiego wszyscy chłopi –

⁶⁰ Tamże, Doniesienie Gminnego Komitetu SL do UBP w Seradzu z 16 X 1949 r., k. 32.

⁶¹ Tamże, sygn. pf.12/2514, Doniesienie inf. ps. „Sęk” z 4 VIII 1952 r., k. 29. Lista wyborcza PSL w tym okręgu miała nr 2. Por. także: A. Głowacki, K. Lesiakowski, M. Nartowicz-Kot, L. Olejnik, dz. cyt., s. 162.

⁶² Listy kandydatów do Sejmu, „Gazeta Ludowa”, nr 5, 5 I 1947, s. 1.

⁶³ Opozycja parlamentarna w Krajowej Radzie Narodowej i Sejmie Ustawodawczym 1945–1947, wybór, wstęp i opracowanie R. Turkowski, Warszawa 1997, s. 292. W regionie łódzkim mandaty z list PSL uzyskali – poza Piotrem Chwalińskim – także: Stanisław Bańczyk (okręg w Piotrkowie) i Andrzej Witos (Zgierz).

⁶⁴ Prace Stronnictwa Ludowego, „Zielony Sztandar”, nr 10/9 III 1947, s. 12; Z życia Stronnictwa Ludowego. Sieradz, „Dziennik Ludowy”, nr 57/1 III 1947, s. 5;

ludowcy są znów zjednoczeni, wchodząc na drogę, jaką w 1931 roku wskazali Wincenty Witos („Piast”), Stanisław Thugutt („Wyzwolenie”) i Jan Dąbski (Stronnictwo Chłopskie), tworząc Stronnictwo Ludowe.[...]”⁶⁵.

W relacji prasowej ważną rolę w doprowadzeniu do porozumienia różnych odłamów ruchu ludowego w Sieradzkim przypisano Stanisławowi Janczakowi, wójtowi z Charłupi Małej.

Ukoronowanie procesu zmian w ruchu ludowym w Sieradzkim był zjazd powiatowy SL odbyty w niedzielę 30 marca 1947 r., połączony z uroczystością wręczenia i poświęcenia sztandaru tej struktury. W relacji organu prasowego SL „Dziennika Ludowego” tak oceniano to wydarzenie:

*„Głównym aktem zgromadzenia było poświęcenie i wręczenie Sztandaru SL ufundowanego przez chłopów Sieradzian, którzy – jedni z pierwszych – stanowią zwarty front zgrupowany w Stronnictwie Ludowym. Stało się to 9 marca br. Na wspólnym zebraniu wszystkich odłamów stronnictw chłopskich, gdzie postanowiono zjednoczyć się celem wzmocnienia własnej pozycji w powiecie i w państwie, dając tym samym przykład wszystkim chłopom całej Rzeczypospolitej”*⁶⁶

Uroczystościom w Sieradzu nadano bardzo wysoką rangę. Obecni na nich byli m.in. prezes NKW SL Wincenty Baranowski, delegat NKW SL wiceminister Tadeusz Rek, nowo mianowany wojewoda łódzki Piotr Szymanek, posłowie SL, starosta powiatowy, przedstawiciele partii robotniczych.. Po uroczystej mszy świętej w kolegiacie sieradzkiej odbyło się poświęcenie sztandaru, po czym w pochodzie zebrani udali się do Sali Teatru Miejskiego, gdzie przeprowadzono dalszą część ceremonii. Wedle relacji prasowych, dla części zgromadzonych zabrakło miejsca w sali teatralnej. W końcowej części uroczystości: *„uchwalono spontanicznie rezolucję, domagającą się utrwalenia naszych praw do Ziemi Zachodnich, jak również wezwano wszystkich chłopów na całym obszarze państwa do jednoczenia się w Stronnictwie Ludowym”*⁶⁷.

Zamykając tę imprezę prezes ZP SL Władysław Domagała zaprosił zebranych na wieczorne przedstawienie w miejscowym teatrze.

Formalnie data ta – 30 marca 1947 r. – kończy powojenny etap historii PSL w Sieradzkim. Jednak nie wszyscy pogodzili się z likwidacją swojego stronnictwa. Niewiele pozostało na ten temat źródeł. Te zachowane szczątkowe relacje wskazują na próby wznowienia wiosną 1947 r. działalności PSL w Sieradzkim. Być może – a raczej prawdopodobnie – jakiś delegat niezależnych ludowców z powiatu sieradzkiego uczestniczył w konferencji wojewódzkiej PSL w Łodzi, odbytej 15 marca, czyli już po opisywanym „zjednoczeniowym” spotkaniu lu-

---

⁶⁵ Dobry przykład Sieradza, „Dziennik Ludowy”, nr 89/ 2 IV 1947, s. 1. Por. także: Prace SL, „Zielony Sztandar”, nr 13/30 III 1947, s. 12. Wg tego czasopisma w konferencji sieradzkiej wzięło udział „trzydziestu kilku” działaczy,

⁶⁶ Wielka manifestacja chłopów sieradzkich. Nowy sztandar Powiatowego Zarządu SL, „Dziennik Ludowy”, nr 89/2 IV 1947, s. 3.

⁶⁷ Tamże.

dowców sieradzkich. We wspomnianej konferencji wzięli udział m.in. S. Mikołajczyk i S. Bańczyk oraz nie wymienieni z nazwiska posłowie PSL. Jak relacjonowano w „Gazecie Ludowej” *„Wszystkie powiaty województwa delegowały swoich przedstawicieli celem złożenia sprawozdań z sytuacji powyborczej i organizacyjnej”* [...] ⁶⁸. Konferencja ta była chyba ostatnim takim publicznym wystąpieniem ludowców w Łódzkiem z poparciem polityki prezesa stronnictwa S. Mikołajczyka. Równocześnie jednoznacznie wypowiedziano się przeciw działaniom opozycyjnej grupy w PSL, skupionej wokół Józefa Niecki i wydawanego przez niego czasopisma „Chłopi i Państwo”.

Wkrótce po opisywanej konferencji aktywu PSL w Łodzi – w kwietniu 1947 r. podjęta została próba reaktywowania działalności PSL w powiecie sieradzkim. Dysponujemy jednak na ten temat niezwykle szczątkowymi materiałami. Dotyczą one głównie gminy Zadzim. Wtedy to A. Cyrański, wcześniej jak wiadomo gminny prezes PSL, w porozumieniu z ZW PSL w Łodzi zaczął rozprowadzać nowe legitymacje PSL zaufanym osobom ⁶⁹. Zapewne ówczesne działania PSL były już dokładnie „monitorowane” przez UBP. Cyrański przekazał kilku osobom wspomniane legitymacje, ale już na początku maja część z nich była zatrzymana i przesłuchiwana przez funkcjonariuszy sieradzkiego PUBP. Zatrzymano i przesłuchiowano m.in. Jana Błaszczyka i Stanisław Kubiaka. Zatrzymanie tego drugiego mogłoby świadczyć o tym, że akcja reaktywowania działalności PSL w powiecie sieradzkim nie ograniczała się do gminy Zadzim. Kubiak był jednym z liderów PSL w gminie Wierzchy (wedle jego twierdzeń był wtedy prezesem KG PSL w Wierzchach) ⁷⁰. Po maju 1947 r. nie odnotowujemy jakichkolwiek przejawów działalności PSL na opisywanych terenach. Antoni Cyrański zdecydował się na wyjazd do rodziny, do Łodzi, choć nie zerwał całkowicie kontaktów z dotychczasowym środowiskiem.

Rozkład PSL w powiecie sieradzkim doprowadził do wzmocnienia siły SL. Wielu bowiem dotychczasowych działaczy i członków ogniw terenowych stronnictwa S. Mikołajczyka zasilila propeperowskie ugrupowanie na wsi. SL było zdominowane przez działaczy, którzy przynajmniej werbalnie deklarowali ścisłą współpracę z PPR.

Proces przechodzenia działaczy PSL do SL był obserwowany przez aktywny PPR. W *Ankiecie sprawozdawczej Koła PPR* w Wierzchach za listopad 1947 r. odnotowano, że prawie wszyscy członkowie PSL przeszli do SL. W relacji sekretarza koła wiejskiego PPR w Chodakach, PSL legalnie nie istniał, jednak

---

⁶⁸ Konferencja wojewódzka PSL w Łodzi, „Gazeta Ludowa”, nr 81, 23 III 1947, s. 3.

⁶⁹ Dostarczył legitymacje PSL: Janowi Błaszczykowi, Stanisławowi Kwiatosińskiemu, Marii Gruchot i Wincentemu Liseckiemu. Por. tamże, Protokół przesłuchania podejrzanego Antoniego Cyrańskiego z 20 VIII 1947 r., k. 7.

⁷⁰ Tamże, Protokół przesłuchania podejrzanego Stanisława Kubiaka 4 V 1947 r., k. 3.

dalej „prowadzi podziemną robotę i sieje propagandę polityczną”⁷¹. Miesiąc wcześniej w *Ankiecie Koła Wiejskiego w Zalesiu* znajdujemy taką ocenę: „*Ludność w większej części jest zapatrywań senacyjnych [sanacyjnych? – przyp. L.O.]. Pomimo, że nie widzą przyszłości swej, lecz jednak wierzą w swą organizację PSL i swego wodza Mikołajczyka*”⁷². W sprawozdaniu KG PPR w Zadziemiu za kwiecień 1948 r. narzekano, iż: „*Współpraca między PPR a SL nie układa się pomyślnie, gdyż na czołowych stanowiskach [w] SL są [osoby wywodzące się z] PSL*”⁷³.

W listopadzie 1949 r. miało miejsce połączenie resztek PSL opanowanych przez zwolenników współpracy z komunistami z SL. W konsekwencji powstało Zjednoczone Stronnictwo Ludowe (ZSL). W przypadku powiatu sieradzkiego nie było wtedy „zjednoczenia”, a jedynie zmiana nazwy z SL na ZSL, bowiem jak już wspomniano struktury PSL w powiecie zostały zlikwidowane w pierwszych tygodniach 1947 r.

Aneks

Rezolucja Zjazdu powiatowego PSL w Sieradzu w dniu 12 maja 1946 r.

„Rezolucja

Zjazd Powiatowy PSL pow. Sieradzki w dniu 12 maja 1946 r. po wysłuchaniu referatu politycznego stwierdza, że:

- a) zdecydowane były wystąpienia nasze przed wojną przeciw prohitlerowskiej polityce [Józefa] Becka i [Józefa] Piłsudskiego. W związku z tym konfiskowano pisma nasze i aresztowano działaczy za przemówienia publiczne.
- b) Nigdy nie rzekliśmy się na korzyść Niemiec Gdańska i Śląska.
- c) Niezwłocznie po wkroczeniu Niemców rozpoczął Ruch Ludowy zdecydowaną walkę z okupantem. Nie czekaliśmy z tym kilka lat, jak pewne grupy, które dziś głośno zarzucają nam bierność.
- d) Pierwsi w Polsce rozpoczęliśmy jeszcze w roku 1942 zaczepną walkę partyzancką (w Zamojszczyźnie). Uczyniły to Bataliony Chłopskie. Jest to chluba chłopów i ich organizatorów – Ruchu Ludowego. Tym zaś, którzy chcą chłopów zepchnąć na szary koniec w rządzeniu krajem przeszkadza fakt, że my byliśmy pierwszymi na froncie zbrojnej walki

---

⁷¹ APŁ, KP PPR w Sieradzu, sygn. 10, Ankieta sprawozdawcza Koła w Chodakach za listopad 1947 r., k. 86.

⁷² Tamże, Ankieta sprawozdawcza z Zadimia (Koło w Zalesiu) za październik 1947 r., k. 114.

⁷³ Tamże, sygn. 14, Miesięczne sprawozdanie KG PPR w Zadziemiu za IV 1948 r., k. 43.

- z hitleryzmem. Starają się więc przemilczeć to lub głośłownie zaprzeczać.
- e) Ruch ludowy wytworzył jedyną w Polsce masową, obejmującą cały kraj organizację chłopską polityczno-wojskową (BCh). Objął rząd dusz całej wsi. Na Ruchu Ludowym głównie oparte były tajne rządy, które na wielu połaciach kraju, wbrew okupantowi, rzeczywiście kierowały w podziemiach walka z okupantem.
  - f) W wyniku naszej działalności masy chłopskie miały zdecydowaną i ofiarną postawę przeciwko okupantowi, czego między innymi wyrazem była ofiarna pomoc dla wszystkich oddziałów partyzanckich antyniemieckich, zarówno polskich jak i sowieckich. Należy podkreślić, że ze strony chłopów nie było denuncjacji, chociaż cała wściekłość okupanta zwracała się przeciw bezbronnej ludności wiejskiej.
  - g) Ten masowy ruch nasz wspólnie z Kierownictwem Walki Cywilnej głównie wytwarzał opór czynny i bierny ludności. Jak stwierdził niedawno w rozmowie z delegacją Polskich Związków Zawodowych Generalissimus Stalin, Niemcy na polskim froncie wewnętrznym musieli trzymać 10 dywizji i była to wielka pomoc, odciążając front bojowy sowiecki (przemówienie nie było publikowane).
  - h) Ruch ludowy walczył w czasie konspiracji w prasie i w terenie z wszelkimi dążeniami NSZ-tu do osłabienia walki z Niemcami. Ruch ludowy piętnował publicznie wszelkie mordy bratobójcze i podawał fakty (zwłaszcza w agencji „wieś”) mordów, napaści lub denuncjacji NSZ dokonywanych na członkach Ruchu Ludowego i innych organizacji.
  - i) Wystąpienia [Tomasza] Arciszewskiego krytyczne odnośnie naszej granicy zachodniej, spotkały się ze zdecydowanym odporem Ruchu Ludowego nie tylko na terenie zagranicznym na czele z prezesem [Stanisławem] Mikołajczykiem, ale i w kraju.
  - j) Dziś nie zawsze możemy wyrazić swą jedynomyślność z Narodem w sprawie granic zachodnich i wrogości do Niemców. Z jakichś niezrozumiałych względów np. podczas uroczystości w Szczecinie członkowie PSL byli zatrzymywani przy wjeździe do miasta, a ci którzy zdołali się dostać i zorganizować w liczbie tysiąca, nie byli dopuszczeni do pochodu.

Niemcy są naszymi wrogami śmiertelnymi.

Chłopi i ich reprezentacja PSL niezachwianie walczyli i walczą z hitleryzmem.

Zdecydowanie będziemy odpierać głośłowne oszczerstwa – nie damy się zepchnąć z naszej drogi.

Zjazd Powiatowy PSL w Sieradzu domaga się od Rządu Jedności Narodowej przeprowadzenia w jak najszybszym czasie swobodnych, opartych na ordynacji wyborczej i Konstytucji z 1921 r. wyborów do parlamentu.

Jan Plewiński” [podpis odręczny]

Źródło: AIPN Łd, sygn. pf 10/693, t. I, k. 20.

Summary

In the article introduced selected problems of the functioning of an independent peasant movement in district Sieradz in the first years after the Second World War.

After the creation of the Provisional Government of National Unity and after the return of former Prime Minister in Exile Stanisław Mikołajczyk to the country there are major changes in the peasant movement. Formed an independent Polish Peasants Party, which is popular opposition to strengthen their authority Communists.

In province of Łódź the party formed in the autumn 1945. This happens through massive transformation of local organizations already existing Peasants Party (Stronnictwo Ludowe – SL) in the structure of the Polish Peasants Party (Polskie Stronnictwo Ludowe – PSL). Of the constitution – 17th November 1945 – for about half of next year PSL in district Sieradz developed fast. Since then, Communists authorities have intensified the fight against the party led by S. Mikołajczyk. Secesions were inspired in the ranks of PSL, eliminated the influence of this group in local power structures and above all, party activists were repressed in a wide range. Mass arrests were intended to intimidate that political environment. Consequently of such actions at the turn of 1946 and 1947 the activities of PSL froze. In March 1947 some members and activists of PSL in district Sieradz went to the pro-Communist SL.

Spring 1947, inspired by The Provincial Board of PSL in Lodz, in district Sieradz have been made recovery attempts of indepentent PSL. Communist Security Apparatus prevented them effectively.